

СТИРАНКА М. Б.,

кандидат юридичних наук

ORCID ID: 0009-0007-6523-0586

УДК 342.9+321.7+347.121

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.64>

РОЗВИТОК УЯВЛЕНЬ ПРО ЦИФРОВЕ ПРАВО: ГЕНЕЗА НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Стаття присвячена реконструкції генези науково-теоретичних досліджень цифрового права та еволюції уявлень про нього в українській і зарубіжній доктринах. Метою наукової статті є вивчення розвитку уявлень про цифрове право через висвітлення генези науково-теоретичних досліджень. Методологія дослідження поєднує історико-правовий і порівняльно-правовий підходи, системно-структурний аналіз, контент-аналіз наукових текстів і елементи нормативного моделювання. На підставі узагальнення наукових праць О. С. Яворської, О. Харитонової, Є. Харитонова, Є. Мічуріна та ін. показано перехід від фрагментарних прикладних розвідок до спроб побудови цілісної доктрини «права цифрових технологій», водночас зафіксовано домінування цивілістичного ракурсу й недостатню інтеграцію публічно-правових вимірів (регуляторного, адміністративного, фінансового, кримінально-правового). Наукова новизна полягає у запровадженні доктринальної періодизації становлення цифрово-правового дискурсу та у створенні уніфікованої матриці дефініцій і класифікаційних критеріїв, що чітко розмежовує «цифрове право», «ІТ-право» та «право інформації» за предметом і методом правового регулювання, правовими режимами, системою джерел та межами дії норм (у часі, просторі й за колом осіб). Практичну цінність становлять рекомендації щодо: гармонізації національного законодавства з європейськими актами у сферах даних, платформ, кіберстійкості та ШІ; стандартизації електронних доказів і процедурної справедливості в автоматизованих рішеннях; визначення меж алгоритмічної відповідальності та правосуб'єктності цифрових агентів. Зроблено висновок, що систематизація методології та термінології є ключовою умовою інституціоналізації цифрового права в Україні, підвищення передбачуваності правозастосування та ефективного захисту прав і свобод людини у цифровому середовищі.

Ключові слова: *цифрове право, право інформаційних технологій, цифрові права людини, електронні докази, штучний інтелект, гармонізація з *acquis* ЄС.*

Styranka M.B. Genesis and Evolution of Digital Law as a New Legal Phenomenon

The article is devoted to the theoretical and legal understanding of the genesis and evolution of digital law as a new legal phenomenon, which is formed under the influence of the intensive digitalization of society. The purpose of the study is to identify the ontological foundations of the formation of digital law, outline its structure and principles, and also determine the directions of further institutionalization in the national legal system, taking into account European and international standards. The methodological basis is comparative legal, systemic, formal legal and interdisciplinary analysis, which allows combining the methodological-ontological and normative-applied planes. It is shown that the emergence of new types of digital relations

(electronic commerce, digital assets, smart contracts, automated decision-making systems, artificial intelligence) reveals the limits of traditional regulatory approaches and determines the demand for a coordinated categorical and conceptual apparatus, updating the source base and developing a balanced combination of state regulation and self-regulation. The feasibility of an “environmentally oriented” approach is substantiated, in which the system-forming factor is not the sectoral affiliation of norms, but their functional role in ensuring law and order in the digital space. The results of the study include: (1) a proposal for structuring digital law by blocks of general and special parts; (2) an outline of implementation models for harmonizing national legislation with the EU acquis; (3) a formulation of approaches to liability for the activities of algorithmic systems and to the legal personality of digital agents; (4) recommendations for standardizing electronic evidence and improving law enforcement in digital disputes. The scientific novelty lies in the combination of the conceptual reconstruction of the origins of digital law with practice-oriented mechanisms of its institutionalization. The practical significance of the results is manifested in the possibility of using the proposed approaches for the preparation of regulatory acts, judicial practice, corporate compliance policies, as well as in legal education. It is concluded that the systematization of the conceptual apparatus, clarification of principles and the formation of new institutions are key conditions for increasing the resilience of the legal system to the challenges of global digitalization and effective protection of human rights and freedoms in the digital environment.

Key words: *digital law, information technology law, artificial intelligence, smart contracts, digital assets, cybersecurity, harmonization with EU law.*

Постановка проблеми. Розвиток уявлень про цифрове право перебуває на етапі активної концептуалізації, коли швидкість технологічних змін випереджає теоретичне осмислення правових наслідків. За останнє десятиліття накопичено значний, але методологічно розгалужений масив публікацій: від прикладних робіт про окремі інститути (персональні дані, електронні правочини, цифрові активи, штучний інтелект) до спроб побудови цілісної доктрини. Водночас бракує системного аналізу генези цих наукових підходів: їхніх інтелектуальних витоків, етапів становлення, домінантних методів, термінологічних рамок і співвідношення з класичними галузями права. Саме ця прогалина унеможливорює вироблення узгодженого понятійно-категоріального апарату, перешкоджає гармонізації національної доктрини з європейськими та міжнародними стандартами та ускладнює правозастосування.

Стан наукової розробки проблеми. В українській правовій науці формування доктрини цифрового права поступово переходить від фрагментарних прикладних студій до цілісних концептуальних моделей. Помітний внесок зроблено авторськими колективами під керівництвом О.С. Яворської (колективний підручник «ІТ-право»), де послідовно вибудовано середовищно орієнтований підхід і здійснено систематизований огляд інститутів регулювання цифрових відносин. Концептуально-теоретичну рамку феномену запропоновано в монографії О. Харитонової та Є. Харитонова «ІТ-право: поняття та сутність», що окреслює підстави й межі предмета, метод і джерела, а також внутрішню структуру права цифрових технологій. Приватно-правний вимір розгортає Є. Мічурін у праці «Приватне ІТ-право», де аналізуються цифрові відносини крізь призму зобов'язального та речового права і взаємодії з практикою застосування. Практикоорієнтовані аспекти електронної комерції, обробки персональних даних і інтелектуальної власності у цифровому середовищі системно висвітлено у підручнику «Основи ІТ-права» О. Харитонової, Т. Бачинського, Р. Радейка.

Метою наукової статті є вивчення розвитку уявлень про цифрове право через висвітлення генези науково-теоретичних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Для теоретико-правової концептуалізації предмета дослідження показовою є колективна монографія «ІТ-право та інформаційна безпека»

під ред. О. Харитонової та Є. Харитонova. У ній послідовно операціоналізовано категорії «ІТ-право» та «інформаційна безпека», окреслено їхні онтологічні та гносеологічні параметри, а також простежено системні взаємозв'язки між ними. Авторський колектив пропонує модель взаємодії, у межах якої інформаційна безпека розглядається як публічно-правовий режим (сукупність принципів, інститутів, процедур забезпечення стабільності інформаційного середовища), тоді як ІТ-право як міжгалузевий регулятивний комплекс, покликаний нормувати цифрові соціальні відносини. Теоретичне підґрунтя такої кореляції обґрунтовано через зіставлення цілей, методів та інструментів правового впливу, включно з питаннями ієрархії джерел, меж втручання держави, стандартів дотримання правових вимог та судового контролю. Зроблено висновок, що узгодження цих двох площин передумова формування цілісної архітектури правового режиму цифрового середовища, у якому баланс приватно-правових свобод і публічно-правових гарантій безпеки забезпечується через узгоджений набір норм, процедур правової відповідності та правозастосовних практик [1].

Визнаючи беззаперечний внесок названих авторів у доктринальне осмислення необхідності трансформації права в умовах цифровізації, слід констатувати, що жодна з цих праць не охоплює повного спектра цифрових правовідносин. Їх аналітичний фокус переважно зосереджено на приватноправовій проблематиці, тоді як публічно-правові виміри (регуляторні, адміністративні, фінансові, кримінально-правові, політика забезпечення інформаційної безпеки) залишаються опрацьованими фрагментарно. Унаслідок цього бракує цілісної міжгалузевої моделі предмета, узгодження методу та системи джерел, а також систематизованих механізмів дотримання правових вимог і правозастосування, включно з гармонізацією з *acquis* ЄС.

Окремий сегмент наукових доробків становлять коментарі до законодавства, присвячені регулюванню інформаційних відносин. Показовим прикладом є збірник «ІТ-сфера в Україні. Законодавство. Судова практика. Коментар», який систематизує чинну нормативно-правову базу, релевантну для функціонування ІТ-компаній і врегулювання відносин у цифровій сфері. Структура видання включає: перелік нормативно-правових актів, що регламентують ключові аспекти діяльності у сфері інформаційних технологій; коментарі до найбільш проблемних питань ІТ-права, які дозволяють зрозуміти специфіку застосування норм та окреслюють наявні прогалини й колізії; матеріали судової практики, що ілюструють підходи правозастосування та демонструють тенденції у вирішенні спорів, пов'язаних із цифровими правовідносинами. Завдяки такій структурі збірник виконує не лише довідкову, а й аналітичну функцію: він слугує орієнтиром для практиків та дослідників, забезпечуючи зв'язок між нормативною базою, доктринальними коментарями та реальними практиками правозастосування. Водночас його обмеженням є відсутність цілісного теоретико-правового узагальнення, адже видання переважно зорієнтоване на прикладне застосування законодавства й аналіз судової практики [2].

Окремої уваги заслуговує збірка «Цифрова валюта у світі та в Україні: правове регулювання, судова практика, цифрові валюти, е-гривня, віртуальні активи, криптовалюти». У виданні системно опрацьовано проблематику цифровізації грошей: окреслено правову природу цифрових валют і віртуальних активів, проаналізовано моделі їх обігу та зберігання, ризики комплаєнс-контролю/дотримання правових вимог (AML/CFT, KYC), податкові аспекти, а також тенденції розвитку централізованих цифрових валют центральних банків (зокрема е-гривні) й децентралізованих криптоактивів. Значний евристичний потенціал збірки забезпечує включення актів чинного законодавства та законопроектів, що регламентують режим віртуальних активів в Україні, поряд із добіркою релевантної судової практики. Такий підхід дозволяє простежити взаємодію нормативних приписів із правозастосуванням і сформулювати уявлення про можливі траєкторії подальшої гармонізації національного регулювання з міжнародними та європейськими стандартами. Водночас прикладна спрямованість видання зумовлює певну обмеженість теоретико-концептуальних узагальнень, що відкриває простір для подальших доктринальних досліджень статусу цифрових грошей і віртуальних активів у системі фінансового та цивільного права [3].

Окремий масив становлять дисертаційні дослідження, присвячені застосуванню інформаційних і цифрових технологій у різних секторах правової реальності. Показовим у цьому контексті є доробок В. Політанського «Організаційно-правові засади функціонування електронного урядування в Україні» [4], що репрезентує комплексне адміністративно-правове дослідження інституційних і процедурних механізмів e-government та формує концептуальні підходи до модернізації його організаційно-правового регулювання з урахуванням міжнародних практик. Предметом аналізу цього дисертаційного дослідження є законодавче забезпечення електронного урядування; організаційно-правові засади та функціонування електронного уряду, електронної демократії, електронного парламенту й електронного судочинства; надання електронних адміністративних послуг; правовий режим електронного документообігу; перспективи застосування електронного підпису; значення інформаційної безпеки та захисту інформації в системі e-government; стандарти регламентації на міжнародному, регіональному (ЄС, країни Північної та Південної Америки, Азії) і національному рівнях. Узагальнюючи результати, автор обґрунтовує висновок, що впровадження електронного урядування в Україні має бути спрямоване на досягнення європейських стандартів якості публічних електронних послуг, а також підвищення відкритості та прозорості публічної влади для громадян, інститутів громадянського суспільства й бізнесу [5].

Дисертація М.Ю. Загрійчука [6] присвячена адміністративно-правовим засадам цифрової трансформації регіону й пропонує цілісну концептуалізацію цього феномену як напряму публічної політики та об'єкта правового регулювання, де автор конкретизує дефініцію та ознаки цифрової трансформації регіону; окреслює систему суб'єктів публічної адміністрації, їх адміністративно-правовий статус, повноваження та механізми взаємодії; ідентифікує прогалини нормативно-правового забезпечення й формулює пропозиції щодо його вдосконалення (стандарти даних, інтероперабельність реєстрів, публічні e-сервіси, оцінювання ефективності). Ключові висновки, здійсненого дисертаційного дослідження М.Ю. Загрійчука, зводяться до такого, щоб: цифрова трансформація регіонів є детермінантою збалансованого територіального розвитку й підвищення якості життя; становить інтегральну складову державної регіональної політики; слугує каталізатором інноваційного розвитку, що має спиратися на визначені законом принципи, пріоритети та конституційні гарантії. Робота посилює адміністративно-правовий дискурс цифровізації, пропонує інституційні та процедурні орієнтири для гармонізації державної політики й правового режиму на регіональному рівні [7].

Дисертація С. Чванкіна «Інформаційні технології у доказуванні в цивільному процесі: теоретичні та практичні аспекти» (2021 р.) [8] становить вагомий внесок у формування доктрини електронних доказів у національному цивільному процесі. Автор розглядає цифровізацію судочинства як необхідний етап модернізації процесуальних форм і процедур, окреслюючи напрями адаптації цивільного процесу до використання сучасних інформаційних технологій. У роботі систематизовано види електронних доказів, уточнено їхні ознаки та процесуальний статус, проаналізовано питання їх належності, допустимості та достовірності. Значну увагу приділено дослідженню джерел правового регулювання впровадження інформаційних технологій у доказуванні, виокремлено прогалини й колізії у національному законодавстві та судовій практиці. Автор наголошує на ризиках, пов'язаних із впровадженням електронного судочинства, зокрема на проблемах автентичності цифрових даних, можливості маніпуляцій та обмеженому доступі до технологій. Окремо досліджуються проблеми перевірки достовірності електронних доказів, отриманих з мережі Інтернет, електронної пошти, смс-повідомлень, месенджерів і соціальних мереж, а також роль судової експертизи у підтвердженні джерела походження та незмінності таких даних. У підсумку сформульовано пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання застосування інформаційних технологій у цивільному процесі, спрямовані на уніфікацію процесуальних стандартів, підвищення гарантій достовірності електронних доказів і зміцнення інституційної спроможності судової системи до роботи з цифровими матеріалами.

Дисертація О.О. Тихомирова «Інформаційні права людини: теоретико-правова концептуалізація» (2024 р.) [9] присвячена комплексному аналізу трансформації прав людини в умовах цифровізації та вирізняється багатовимірною методологією: автор послідовно поєднує природно-правовий, позитивістський, соціологічний і інтегративний підходи, завдяки чому формує цілісну доктрину інформаційних прав. У роботі реконструйовано історію становлення відповідної категорії, запропоновано авторську дефініцію «інформаційних прав людини» і споріднених понять («інформаційні обов'язки людини», «інформаційно-правова культура», «інформаційна гігієна», «інформаційний делікт»), що поглиблює категоріально-понятійний апарат і дозволяє концептуалізувати баланс прав та обов'язків у цифровому середовищі. Цифрові права інтерпретуються як сучасна генерація інформаційних прав із власною предметною сферою, колом гарантій і меж їх здійснення. Значну увагу приділено аналізу універсальних і регіональних міжнародних актів, імплементаційним траєкторіям для національної правової системи, а також проблематиці меж та обмежень прав людини в умовах воєнного стану – з урахуванням тестів легітимної мети, необхідності та пропорційності. Окремий акцент зроблено на деліктологічному вимірі: окреслено типологію правопорушень у сфері інформаційних прав, особливості юридичної відповідальності та стандарти доказування в справах, пов'язаних із цифровими комунікаціями й даними. У підсумку дисертація пропонує узгоджену теоретико-правову рамку, здатну слугувати підґрунтям для подальшої гармонізації національного законодавства з європейськими підходами, для розбудови ефективних механізмів забезпечення та захисту інформаційних і цифрових прав людини.

Переважає більшість наукових праць у цій сфері зосереджена на предметно-галузевих аспектах застосування інформаційних технологій – у межах цивільного, адміністративного, господарського, кримінального, податкового, фінансового та інших сегментів правової системи. Така фрагментація забезпечує глибину опрацювання окремих інститутів, однак водночас ускладнює вироблення узгодженої міжгалузевої моделі правового регулювання цифрових відносин.

Діджиталізація державно-правової сфери управління в Україні стала предметом цілеспрямованих наукових студій, серед яких вирізняються праці Н. Атаманової та М. Смирнова [9], І. Луначенко [10], Д. Манька [11; 12] та ін. У цих роботах окреслено інституційні та процедурні засади цифрової трансформації публічного управління, проаналізовано правові механізми надання електронних послуг, відкритості даних і електронної взаємодії органів влади, а також ідентифіковано ключові виклики інтеграції технологічних інструментів у систему публічного адміністрування.

Паралельно розгортається доктринальна дискусія щодо правової природи ІТ-права, його сутності та місця в системі національного права. Показовими тут є напрацювання В. Єрмоленка [13], О. Сімсон [14], А. Новіцького [15], Є. Харитонова [16; 17], О. Харитонів [18], О. Яворської [19], у яких пропонуються альтернативні моделі інституціоналізації цієї сфери – від автономної підгалузі до міжгалузевого комплексу норм – із відповідним уточненням предмета й методу правового регулювання, системи джерел та критеріїв відмежування від суміжних правових інститутів [20; 21].

Окрема лінія досліджень зосереджена на трансформації прав людини в умовах цифровізації, де провідними мотивами виступають переосмислення «цифрових прав особистості», зміна порядку реалізації та гарантування прав під впливом інформаційних технологій, а також концептуалізація «цифрових прав людини» як окремої – або щонайменше специфікованої – категорії правом людини. У цьому дискурсі виразно проглядається міждисциплінарна оптика: від загальнотеоретичних і філософсько-правових підходів до галузевих студій, що з'ясовують стандарти приватності, доступу до інформації, свободи вираження поглядів і недискримінації в мережевих середовищах, а також умови допустимості обмежень прав із міркувань безпеки та публічного інтересу. З-поміж авторів, чий праці формують інтелектуальне ядро цього напрямку, слід відзначити Д. Белла, Д. Белова, З. Бжезинського, О. Братасюк, Н. Верлос, В. Воронкову, Дж. Какколлі, О. Карцихію, Р. Катца, О. Кивлюк, Н. Лесько, Й. Масуда, Н. Ментух, О. Пасечник, Т. Попович, А. Правдюка, Ю. Разметаєву,

Т. Стоуньєра, Г. Тарасову, Е. Тоффлера, А. Форда, М. Хаустову, Н. Шекель, А. Шошкевич, Н. Янчук, Т. Ямненко та інших, чий підходи, попри методологічну різноманітність, збігаються у визнанні потреби в оновленні категоріально-понятійного апарату й у розробленні збалансованих механізмів узгодження прав і свобод із публічно-правовими режимами безпеки в цифровому середовищі.

У роботі П.І. Карташова на тему «Адміністративно-правовий механізм забезпечення реалізації та захисту цифрових прав особи» (2025 рік) зроблено висновок, що розуміння цифрових прав має вирішальне значення для можливості захисту основних прав людини в будь-якій сфері, оскільки наше життя сьогодні зазнає докорінних змін, а відповідно й впливу від новітніх технологій та Інтернету. Захист та розвиток онлайн-просторів, де права людини слід поважати та просувати, вимагає ефективного реагування на репресивні правила щодо інноваційних рішень. Концепція цифрових прав викликає ряд юридичних складнощів і нюансів в процесі правозастосування інструменти адміністративно-правового механізму забезпечення реалізації та захисту цифрових прав особи. Деякі з найбільш нагальних питань, що стосуються цифрових прав, включають організаційних заходів (доступ до Інтернету) та законодавчого унормування (відповідальність інтернет-посередників, свободу вибору між джерелами інформації та право на конфіденційність). Автором констатовано, що наша держава також перебуває у процесі трансформаційних процесів. Тому, становлення України як сучасної демократичної, соціальної і правової держави зобов'язує її всіма способами забезпечувати утвердження прав людини, визначених Конституцією України та міжнародним правом за допомогою інструментів адміністративно-правового механізму забезпечення реалізації та захисту цифрових прав особи. П.І. Карташовим визнано доцільність створення оптимального механізму забезпечення реалізації та захисту цифрових прав особи – тих прав людини, які б відповідали сучасним реаліям. Це питання є особливо актуальним в умовах війни, адже, з одного боку, держава, вживаючи запобіжних заходів щодо безпеки, змушена суттєво обмежувати права людини, а, з іншого боку, виникає потреба в оптимізації інструментів адміністративно-правового механізму забезпечення реалізації та захисту цифрових прав особи. У свою чергу, це зумовлює необхідність комплексного, поглибленого вивчення адміністративно-правових засад цифрової трансформації у сфері захисту прав людини на сучасному етапі та перспектив їх розвитку [22].

У дисертації В.В. Добровольського на тему «Адміністративно-правові засади стимулювання розвитку цифрової економіки України» (2025 рік) визначено обґрунтовано, що «основні етапи розвитку нормативно-правового регулювання цифрової економіки України включають: розвиток інфраструктури цифрової економіки; законодавче забезпечення цифрової економіки; цифровізація державного управління; законодавство в сфері захисту даних і кібербезпеки; правове регулювання криптовалют і блокчейн-технологій; законодавство в сфері інтелектуальної власності; податкове законодавство для цифрової економіки; інклюзивність та доступність цифрової економіки» [23, с. 18]. В.В. Добровольським визначено, що функціями адміністративно-правових засад стимулювання розвитку цифрової економіки доцільно визнати: регулюючу; контролюючу; правозахисну; заохочувальну; забезпечувальну; наглядову; координуючу; стимулюючу; при цьому автором робиться висновок, що керівними (загальними) принципами адміністративно-правового регулювання цифрової економіки доцільно визнати: цілісність, поетапність, лідерство, інноваційність, адаптивність, доступність; до спеціальних принципів адміністративно-правового регулювання цифрової економіки доцільно віднести: принцип прозорості; принцип справедливості; принцип гнучкості; принцип співробітництва; принцип підзвітності; принцип інноваційності [24].

У дисертації Н.С. Поварчука на тему «Право інформаційних технологій як складова цифрової трансформації сучасного суспільства : теоретико-правове дослідження» (2025 рік) узагальнено наукові підходи щодо структурних особливостей права інформаційних технологій. Відзначено, що для права інформаційних технологій здебільшого є характерним дихотомічне структурування, засноване на виокремленні загальної та особливої частин. Н.С. Поварчуком детерміновано авторський підхід до структурування права інформаційних технологій.

Вченим акцентовано увагу на тому, що при структуризації необхідно враховувати подвійне підпорядкування, в якому перебуває право інформаційних технологій: з одного боку – це право, з іншого – інформаційні технології. Право інформаційних технологій має комплексний характер, а це означає, що воно включає в себе систему окремих правових навчальних дисциплін, які є певними зрізами права інформаційних технологій в цілому. Автором підкреслено, що така особливість має враховуватись при структуруванні права інформаційних технологій [25].

І. Ю. Гулейковим здійснено дослідження питання цифрових активів в цивільному обороті України (2025 рік), що дозволило зробити автору висновки, що спадкування цифрових активів за законом є складнішим, ніж спадкування за заповітом, оскільки доступ до таких активів часто залежить від наявності ключів доступу або іншої інформації, що необхідна для їх використання. У разі спадкування за законом виникає ускладнення щодо отримання доступу до ключів цих цифрових активів [24, с. 154–155]. І. Ю. Гулейковим надано правову характеристику підставам набуття права власності на цифрові активи. Зокрема, криптовалюти, що створюються внаслідок майнінгу, можуть кваліфікуватися як нові речі у правовому сенсі відповідно до статті ЦК України. Презумпція правомірності набуття права власності на криптовалюту або криптоактив передбачає, що це право визнається законним, якщо не буде доведено порушення чинного законодавства або прав третіх осіб. Форкінг може визначатися як набуття права власності на перероблену річ та належить до первісних способів набуття права власності згідно із частиною першою статті 332 ЦК України. Добросовісність форкінгу може означати, що переробник (ініціатор форкінгу) діє у повній відповідності із правилами та умовами, установленними для використання та модифікації вихідного блокчейну. Придбання криптовалюти на цифрових біржах регулюється нормами зобов'язального права, на підставі договірних правовідносин між покупцем та продавцем відповідно до статті 334 ЦК України. Набуття права власності на криптоактиви внаслідок стейкінгу є похідним способом набуття права власності відповідно до статті 334 ЦК України [25].

Висновки. Попри стрімке зростання кількості праць, присвячених юридичним аспектам цифровізації, чимало досліджень фактично «завершуються на порозі проблеми»: констатацією потреби в оновленні або створенні масиву нормативних актів для ІТ-сфери – без пропозиції цілісної доктринальної рамки. Таку ситуацію зумовлює відсутність усталеного розуміння правової природи права інформаційних технологій: не визначено його онтологічні межі, предмет і метод правового регулювання, а також ризики та обмеження, притаманні цифровізації права. Результати контент-аналізу наукової літератури свідчать, що бракує ґрунтовних монографічних студій, здатних дати системний аналіз ІТ-права як чинника трансформації сучасного суспільства. Множинність підходів до його природи – міжгалузевий комплекс, підгалузь, середовищно орієнтована конструкція – породжує різновекторність дослідницьких програм. Така багатоаспектність загалом є перевагою, адже інтегрує зусилля представників приватного й публічного права та стимулює компаративні й міждисциплінарні пошуки; водночас вона ускладнює конституювання теоретико-методологічних засад: вироблення узгодженого категоріально-понятійного апарату, визначення кола джерел і принципів, формування критеріїв відмежування від суміжних інститутів. Як наслідок, на рівні доктрини тривають дискусії щодо змісту й місця ІТ-права в системі юридичних наук, що актуалізує потребу у програмному дослідженні, спроможному поєднати загальнотеоретичний аналіз із нормативним проєктуванням і оцінкою регуляторних ризиків.

Отже, попри помітне зростання кількості публікацій, що висвітлюють окремі аспекти застосування цифрових та інформаційних технологій у різних сегментах суспільних відносин, у вітчизняній юридичній науці досі відсутня спроба безпосередньої постановки проблеми й її комплексного, системного монографічного опрацювання як права інформаційних технологій, осмисленого в контексті цифрової трансформації сучасного суспільства. Така ситуація значною мірою зумовлена методологічними викликами дослідження цієї сфери як

міждисциплінарного феномену, що поєднує приватно- і публічно-правові виміри. Відтак першочергового значення набуває розроблення методологічної рамки, спроможної забезпечити концептуалізацію теоретичного знання про право інформаційних технологій: уточнення предмета й методу, системи категорій і принципів, а також критеріїв відмежування від суміжних правових інститутів.

Список використаних джерел:

1. IT-право та інформаційна безпека : кол. монографія / за заг. ред. О. І. Харитонової, Є. О. Харитонova. Одеса : Фенікс, 2017. 176 с.
2. IT-сфера в Україні. Законодавство. Судова практика. Коментар. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2018. № 7. С. 3–357.
3. Цифрова валюта у світі та в Україні: правове регулювання, судова практика, цифрові валюти, е-гривня, віртуальні активи криптовалюти. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 298 с.
4. Політанський В. С. Організаційно-правові засади функціонування електронного урядування в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Кропивницький, 2024. 42 с.
5. Загрійчук М. Ю. Адміністративно-правові засади цифрової трансформації регіону : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2021. 23 с.
6. Загрійчук М.Ю. Адміністративно-правові засади цифрової трансформації регіону: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2021. 205 с.
7. Чванкін С. А. Інформаційні технології у доказуванні в цивільному процесі: теоретичні та практичні аспекти : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2021. 498 с.
8. Тихомиров О. О. Інформаційні права людини: теоретико-правова концептуалізація : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2024. 530 с.
9. Белов Д. М., Белова М. В., Горнило О. Т. Право людини на забуття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 81, ч. 2. С. 57–62.
10. Атаманова Н. В., Луняченко І. В. До питання цифровізації публічного управління в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2024. № 68. С. 4–8.
11. Manko D., Zghama A., Atamanova N., Arabadzhy A., & Ustinov D. Legal regulation of the digital environment: digitization of the state-legal and law enforcement sphere. *Amazonia Investiga*. 2023. № 12 (70). P. 125–133. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.70.10.11>
12. Manko D., Panova L., Holovach H., Kobko-Odarii V., & Radchenko L. The concept of soft law the role and legal technologies of influence on the legislation of states. *Amazonia Investiga*. 2021. № 10 (38). P. 158–167. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.38.02.15>
13. Єрмоленко В. М. Деякі теоретико-методологічні аспекти формування IT права. *Інформаційні технології в умовах оновлення цивільного законодавства* : матер. Всеукр. круглого столу (м. Одеса, 13 черв. 2020 р.) / за заг. ред. О. І. Харитонової, Є. О. Харитонova. Одеса : Фенікс, 2020. С. 12–16.
14. Сімсон О. IT-право з позиції теорії та практики, підходи до вивчення та викладання. *Право України*. 2018. № 1. С. 51–62.
15. Новицький А. Місце IT-права в загальній системі інформаційного права. *IT право: проблеми і перспективи розвитку в Україні* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. Львів : НУ «Львівська політехніка», 2016. С. 116–119.
16. Харитонов Є. О. Сутність IT-права (IT-право як концепт). *IT право: проблеми та перспективи розвитку в Україні* : матеріали наук.-практ. конф. Львів : Львівська політехніка, 2016. С. 274–280.
17. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. IT-право: альтернатива парадигми. *Наукові праці НУ ОЮА*. Одеса, 2016. Т. 18. С. 191–200.

18. Яворська О. С. ІТ-право: поняття, зміст, засади. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 21–22 квіт. 2017 р.). Тернопіль : Економічна думка, 2017. С. 279–282.
19. Запара А.Є., Легеза Ю.О. Система інформаційних компетентностей публічних службовців. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. Випуск 2. С. 32–35.
20. Тильчик О. В., Тильчик В. В. Права платників податків – учасників податкових спорів як невід’ємний елемент їхнього правового статусу. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. Вип. 1. Ч. 2. С. 85–90.
21. Карташов П.І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення реалізації та захисту цифрових прав особи: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Київський університет інтелектуальної власності та права, Київ, 2025. 256 с.
22. Добровольський В.В. Адміністративно-правові засади стимулювання розвитку цифрової економіки України: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Київський університет інтелектуальної власності та права, Київ, 2025. 228 с.
23. Поварчук Н. С. Право інформаційних технологій як складова цифрової трансформації сучасного суспільства : теоретико-правове дослідження: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії, галузь знань 08 «Право». Спеціальність 081 «Право». Одеса, Міжнародний гуманітарний університет, 2025. 230 с.
24. Гулейков І. Ю. Цифрові активи в цивільному обороті України: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. Київ, 2025. 200 с.
25. Цивільний кодекс України. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

